

OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNE AİT BİR TIBBİ MÜSTAHZAR RUHSATI HAKKINDA*

ON THE LICENSE OF AN OTTOMAN PHARMACEUTICAL PRODUCT

Turhan BAYTOP** - Feza GÜNERGÜN***

SUMMARY

The local production of pharmaceutical products started in the Ottoman Empire from the 1850's onwards in the pharmacies of İstanbul. No information is available as to when the first production and marketing license was issued and the procedures followed for its obtention. However, a license given in 1913 to pharmacist Mehmed Muhiddin, owner of "Yeni Türkiye" Pharmacy in İstanbul for the depilatory powder "Rusma Muhiddin" throws some light on the subject. This brief article provides an analysis of the said license document and the official procedures applied in the early 20 th century Ottoman State for the issuance of licenses for pharmaceutical products.

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nda yerli tıbbi müstahzarlar 1850 yıllarından itibaren İstanbul eczahanelerinde yapılmaya başlanmıştır. Bu müstahzarların yapılması ve ticarete çıkarılabilmesi için ilk defa hangi tarihte ruhsat verildiği ve ruhsat almak için nasıl bir yol izlendiği bilinmemektedir. Ancak, 1913 yılında İstanbul'daki "Yeni Türkiye Eczahanesi"nin sahibi Eczası Mehmed Muhiddin Bey'e "Rusma Muhiddin" adlı müstahzarı için verilen ruhsat, konuya bir ölçüde açıklık getirmektedir. Bu kısa makalede, adı geçen belge incelenerek, 20. yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu'nda yerli müstahzarlara ruhsat almak için uygulanan işlemler ortaya konmuştur.

1850 yıllarından itibaren İstanbul eczahanelerindeki tıbbi müstahzar adedi artmaya başlamıştır. *Journal de Constantinople* gazetesinin 1 Ocak 1848 tarihli nüshasında (Nr. 65) toplam olarak 15 adet tıbbi müstahzar ilânının bulunması bu tip ilâçların kazandığı önemi gösterecek niteliktedir.

* II. Türk Tıp Tarihi Kongresi'nde (İstanbul, 20-21 Eylül 1990) bildiri olarak sunulmuştur.

** İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, Beyazıt/İSTANBUL.

*** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Bilim Tarihi Bölümü, Beyazıt/İSTANBUL.

Bu dönemde İstanbul eczahanelerinde iki tip tıbbi müstahzar bulunuyordu.

1. Müstahzarat-ı tıbbiye-i ecnebiye
2. Müstahzarat-ı tıbbiye-i Osmaniye

Yerli tıbbi müstahzarların yapımı ve ticarete çıkarılması için "Yapım izni" (Ruhsatname) alınması zorunluluğunun hangi tarihten itibaren başlamış olduğu hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Osmanlı dönemine ait bulabildiğimiz tek tıbbi müstahzar ruhsatnamesi 30 Mart 1329 (12 Nisan 1913) tarihlidir.**** Bu belge, 20. yüzyılın başlarında ilâç yapım ruhsatı alınması ve verilmesi ile ilgili işlem ve yöntemler hakkında bize önemli bilgiler vermektedir.

Tanıtacağımız belge, 22.5 x 36.5 cm ebadında olup, iki yüzü, tıbbi müstahzar ruhsatı almak için gerekli yazı, mühür ve isimleri taşımaktadır. Bu belge, Yeni Türkiye Eczahanesi sahibi Eczacı Mehmed Muhiddin Bey'in "Rusma Muhiddin" ismini verdiği taharet pudrasına ruhsat almak için yazdığı dilekçeyi, ruhsat verilmesi sırasında yapılan işlemlerin kayıtlarını ve ruhsat iznini ihtiva eder. Belge kısaca aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1. Eczacı Mehmed Muhiddin Bey, adı geçen pudra için ruhsat almak amacıyla 30 Mart 1329 (12 Nisan 1913) tarihinde "Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi"ne başvurmuştur. Dilekçesine, yapmak istediği müstahzarın formülünü (Türkçe ve Fransızca), kullanılış şeklini (yalnız Türkçe) yazmış ve analiz için gerekli numuneyi eklemiştir.

2. Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Hıfz-ı Sıhha Şubesi, tahlilin yapılması isteği ile numuneyi ve evrakı 1 Nisan 1329 (14 Nisan 1913) günü "Kimyahane" ye yollamıştır.

3. Kimyahane, gerekli tahlilleri yaparak hazırladığı "rapor"u 13 Nisan 1329 (26 Nisan 1913) tarihinde "Hıfz-ı Sıhha Şubesi"ne göndermiştir.

4. Hıfz-ı Sıhha Şubesi, Kimyahane raporuna dayanarak gerekli mütalayı almak için evrakı "İспенçiyar Şubesi"ne göndermiştir.

5. İспенçiyar Şubesinden gelen yazıda, benzer tipte üç müstahzara daha önce ruhsat verildiği ve bu tip müstahzarların Avrupa ülkelerinde yapılmakta olduğunu bildirilmektedir. Bunun üzerine Hıfz-ı

* 1989 yılında elimize geçen bu belge halen T. Baytop koleksiyonundadır.

Sihha Şubesi, 30 Nisan 1329 (13 Mayıs 1913) tarihli yazısı ile "Tahlil ve ruhsat harcı resimlerinin ahzından sonra müsaade itası menut rey-i alileridir" mütalaası ile evrakı Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'ne göndermiştir. Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi İstihbarat Şubesi'nin 20 Nisan 1329 (3 Mayıs 1913) tarihli yazılarından "Harc-ı tahlil olan 95 kuruş ile ruhsat harcı olan bir lira"nın alınmış olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda özetlenmiş olan bilgilerden, 1913 yılında tıbbi müstahzar imali için gerekli ruhsatın alınması için yapılan işlemleri öğreniyoruz. Bu işlemler sırası ile şöyledir.

a. Ruhsat isteyen eczacı, yapmak istediği preparatın formülün ve kullanılış şeklini bildiren bir dilekçe ve analiz için gerekli numune ile Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesine müracaat etmektedir.

b. Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Hıfz-ı Sihha Şubesi, Kimyahane ve İspençiyar Şubesinin mütalaalarını aldıktan sonra ruhsatı vermektedir.

c. Tahlil ve ruhsat harcı olarak, her bir harç için bugünkü rayice göre 200.000'er lira alınmaktadır.

d. İstenen ruhsat, genellikle 30 gün içinde verilmektedir.

77 yıl önce, Osmanlı İmparatorluğunda tıbbi müstahzar ruhsatı almak için uygulanan işlemleri gösteren bu belgeden öğrendiklerimizi bugün Türkiye'de uygulanan yöntem ile karşılaştırsak, ruhsat alma süresi hariç, yapılan işlemlerin bugün uygulananlara çok yakın olduğunu görürüz.

Bugün, ilaç yapım ruhsatı almak için T.C. Sağlık Bakanlığı "İlaç ve Eczacılık Genel Müdürlüğü"ne başvurulmaktadır. Genel Müdürlük, ruhsat vermek için, ruhsatı istenen ilâcın benzerlerini Türkiye'de veya dış ülkelerde yapıp yapılmadığını araştırmakta, analiz sonucunun verilen formüle uyup uymadığı tesbit edilmekte ve özel bir komisyon da ruhsatı istenen ilâcın sağlığa zararsız ve kullanılacağı hastalığa karşı etkili olup olmadığını araştırmaktadır. Araştırma ve yazışmalar genellikle çok uzun sürmekte ve ruhsatın alınması için bazen yıllarca bekleme gerekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, müracaatın yapıldığı kâğıt üzerinde ve otuz günde tamamlanan bir iş için, bugün dosyalar dolusu yazışma yapmak ve uzun müddet beklemek zorunda kalınmaktadır. Dolayısıyla, 77 yıl önce düzenlenmiş olan bu belge, bize bazı uyarılar getirecek niteliktedir. Meslek tarihi derslerinin bir görevi de şüphesiz budur.

